

filozofie, s metodologickou a teoretickou výzbrojou dialektického a historického materializmu. Je významným prínosom pre tvorivý rozvoj a pocho-

penie úloh marxistickej filozofie v súčasnom svete, vo filozofickom a ideologickom stretnutí sa s buržoáznym myslením.

Vladimír Andříšek

METODOLOGICKÉ PRINCÍPY FYZIKY

Metodologičeskije principy fiziki. Istorija i sovremennost'. [Izd. Nauka, Moskva 1975, v red. B. M. Kedrova a N. F. Ovčinnikova, 511 s.]

O významnej úlohe fyziky z hľadiska tvorenia súčasného štýlu vedeckého myslenia, či z hľadiska formulovania východiskových požiadaviek na bádateľskú činnosť a na formovanie noriem vedeckého myslenia niet pochybností. Spolu s teoretickou biológiou, ktorá sa najmä v posledných rokoch intenzívne rozvíja, splňajú fyzikálne teórie v istom zmysle úlohu ideálu systémového rozpracovávanía vedeckého poznania. Práve preto sú aktuálne ustavičné návraty k analýzam súčasných fyzikálnych teórií, ich východiskových princípov, regulatívnych pravidiel aplikovaných pri budovaní teórií, ktoré, ako sa ukazuje, majú širokú platnosť aj za hranicami fyzikálneho poznania a ktoré môžu pomôcť lepšie objasniť mechanizmus vedeckého myslenia vo všeobecnosti.

Úlohy analyzovať základné východiskové, regulatívne princípy, fungujúce v tvorbe a rozvíjaní fyzikálneho vedeckého poznania, úspešne zvládli autori recenzovaného zborníka, ktorý vyšiel pod redakčným vedením skúsených editorov B. M. Kedrova a N. F. Ovčinnikova v Moskve r. 1975. Podľa N. F. Ovčinnikova, ktorý je súčasne autorom úvodnej štúdie, možno rozlíšovať v histórii vedeckého poznania tri základné obdobia. Prvé umiestňuje do časového intervalu od prvých začiatkov poznávania prírody až do formovania vedy novoveku v 16. storočí. Autor ho charakterizuje jednotou fi-

lozofického, prírodovedného a vlastného metodologického myslenia. Začiatok druhého obdobia stotožňuje s počiatkami formovania klasickej mechaniky od 16. storočia až po začiatok nášho storočia. V tomto období sa uskutočňuje proces rozdeľovania filozofického a prírodovedeckého poznania a súčasne proces zjednocovania filozofického a metodologického myslenia; filozofické teórie pritom začínajú plniť úlohu metodologickej smernice v prírodných vedách. Tieto procesy sprevádzajú ideové zápasy o vypracovanie najadekvátnejšej metodologickej koncepcie. Napokon tretie obdobie ohraničuje začiatkom 20. storočia, revolúciami v klasickej fyzike a tvorbou nových fyzikálnych teórií v súčasnosti. Charakterizuje sa vyčlenením vlastnej metodológie s jej špecifickými problematikami. V súčasnosti sa však rodia podľa autora aj základné črty nového, 4. obdobia, v ktorom by sa mal realizovať ešte intenzívnejší vývin metodologického myslenia.

Kolektív autorov recenzovaného zborníka si vytýčil úlohu analyzovať na materiáloch vývoja fyzikálnej vedy základné metodologické princípy, ktoré mali pri vývinovom procese najdôležitejšiu úlohu. Vychádzajúc zo systémového charakteru vedeckých teórií, vysvetľujú pôsobenie metodologických princípov nielen v procese genézy vedeckých teórií, ale aj v procese výberu medzi viacerými už sfor-

movanými, navzájom si konkurujúcimi teóriami. Zborník tvorí desať samostatných kapitol, ktoré pochádzajú z pera rôznych autorov a ktoré postupne skúmajú úlohu jednotlivých regulatívnych princípov v procese formovania vedeckej teórie, ako aj vzájomnú jednotu všetkých čiastkových metodologických princípov. V zmysle takéhoto systémového rozpracováania metodologických princípov je zborník novátorským činom.

A. A. Pečenkin je autorom prvej kapitoly venovanej princípu vysvetľovania, ktorý je skúmaný najmä v kontexte problémov metodologických princípov fyziky. Všetky možné metodologické princípy možno totiž usporiadať práve vzhľadom na princíp vysvetľovania, pretože ostatné princípy (princíp jednotného obrazu sveta, jednoduchosti, korešpondencie, matematizácie, symetrie, komplementarity, pozorovateľnosti, elementárnosti a iné) špecifickým spôsobom konkretizujú základnú úlohu vedy — vysvetľovanie. Autor vydeľuje ako dva základné, ale vzájomne medzi sebou späté typy fyzikálneho vysvetľovania: a) názorné, b) matematické. Prvé sa realizuje prostredníctvom názornej reprodukcie vysvetľovaného javu, pričom však autor dôrazne vystríha pred jeho stotožňovaním s požiadavkou bezprostrednej vnímateľnosti, pretože názornými môžu byť aj pojmy, ktoré odrážajú zmyslom nedostupné stránky objektívneho sveta. Pod matematickým vysvetľovaním rozumie autor určenie regulárnych závislostí medzi takými fyzikálnymi veličinami, ktoré dovoľujú predpovedať výsledky meraní. V stručnom historickom prehľade načrtáva jednotlivé formy vysvetľovania. Za prvotnú formu fyzikálneho názorového vysvetľovania pokladá tzv. ontologické (kategoriálne) vysvetľovanie, v ktorom vystupujú obzvlášť výrazne spätosti s etickými, estetickými

a inými všeobecnoludskými problematikami. Najpodstatnejšie bolo rozpracované Newtonom, ale aj Descartom a Leibnizom. Za druhú formu pokladá Pečenkin modelové vysvetľovanie, ktoré má skôr inštrumentálnu a operačnú funkciu a napokon za tretiu formu tzv. komplementárne vysvetľovanie, ktoré sa neuspokojuje len s jedným modelom ako dostatočným, ale vyžaduje dva navzájom sa vylučujúce, ale súčasne sa dopĺňajúce modely. Z histórie fyziky uvádza autor taktiež tri typy matematického vysvetľovania, a to geometrické (založené na euklidovskej geometrii) dynamické (opierajúce sa o diferenciálne rovnice) a štatistické (opierajúce sa o počet pravdepodobnosti). A. A. Pečenkin upozorňuje na veľmi dôležitú vlastnosť všetkých foriem matematického vysvetľovania, a to na schopnosť plniť funkciu predpovedania, pravda, za podmienok, že sa spĺňajú aj princípy symetrie a axiomatickej výstavby fyzikálneho poznania. Závažnou časťou Pečenkinovej štúdie je kritický rozbor niektorých koncepcií princípov vysvetľovania v rámci „filozofie vedy“, najmä v súvislosti s hempelovsko-popperovskými modelmi explanácie. Autor upozorňuje na nedostatky ich modelov, v ktorých sa vychádza z predpokladu o symetrii vysvetľovania a predpovedania a neobjasňujú sa logické kritériá rozlišujúce obe procedúry.

Autorkou druhej kapitoly, venovanej princípu jednoduchosti, je E. A. Mamčur. Po konfrontácii viacerých existujúcich koncepcií uvedeného princípu pristupuje k rozborom vzťahov jednoduchosti a potvrditeľnosti hypotéz, informativnosti, invariantnosti a napokon aj skúsenostného zdôvodňovania poznania. Na margo popperovsky chápanej súvislosti princípu jednoduchosti s princípom falzifikovateľnosti sa obracia autorka s výčitkou

proti príliš zjednodušujúcemu pohľadu na vzťah teoretického a empirického poznania. Poukazuje na reálnu vedeckú prax, v ktorej sa hypotéza nikdy nefalzifikuje na základe ojedinelého protirečivého pozorovaného faktu, ale v ktorej sa, naopak, vždy pripúšťa možnosť určitej deviácie. Nestotožňuje sa ani s popperovským chápaním vzťahu jednoduchosti a informativnosti, nakoľko ten, ako ho interpretuje Popper, platí len v elementárnych prípadoch (napr. v oblasti empirických zákonitostí), ale stráca platnosť pri rozvinutých konceptuálnych systémoch. Autorka hodnotí pozitívne mnohé prvky Schlesingerovej koncepcie dynamickej jednoduchosti, v ktorej sa hlavný dôraz kladie na jednoduchosť nie vzhľadom na status quo vo vede, ale na tendencie jej ďalšieho rozvoja. Táto požiadavka odráža reálny priebeh pohybu vedeckého poznania a je preto opodstatnená. Kritickejšie sa však stavia E. A. Mamčur ku koncepcii matematickej jednoduchosti sformulovanej J. Kemenyom, a to pre jeho zjednodušujúce hodnotenie jednoduchosti, resp. zložitosti matematického aparátu, ktoré sa mu stáva kritériom jednoduchosti, resp. zložitosti celej vedeckej teórie. Zaujímavý je napokon rozbor iteratívnej jednoduchosti, ktorá vyjadruje tendenciu k samoohraničeniu vedy tými efektmi, ktoré sú prístupné analýze na danej etape jej rozvoja. Spôsob, akým pracuje princíp iteratívnej jednoduchosti v procese vývinu reálnej vedy, ilustruje autorka na príkladoch vývoja zákonov mechaniky, ale aj zákonov z iných oblastí fyziky.

Tretiu kapitolu, venovanú problémom jednotného fyzikálneho obrazu sveta ako metodologického princípu, vypracoval I. S. Aleksejev. Pri získavaní všeobecnej schémy, ktorá by zjednocovala zákony všetkých oblastí prírody, a tým by tvorila určitú

jednotu vedeckého poznania, sa vyhranili podľa autora dva rôzne spôsoby, a to: a) formálny, ktorý sa uskutočňuje prostredníctvom matematizácie, b) obsahovo-podstatný, ktorý sa uskutočňuje vytváraním jednotného fyzikálneho obrazu sveta. V priebehu historického vývoja vyčleňuje autor niektoré základné typy fyzikálnych obrazov sveta, ktorých jednota sa zdôvodňovala na báze mechaniky (19. stor.), na základe teórie elektromagnetizmu (zač. 20. stor.) a napokon na základe teórie relativity a kvantovej mechaniky [súčasnosť]. Dôležité je uvedomiť si, že tieto niektorou čiastkovou oblasťou fyziky zdôvodnené obrazy sveta nepredstavovali monolitné koncepcie, ale v rámci každého z nich existovalo viac navzájom si konkurujúcich koncepcií. Ak aj existuje rad odlišností medzi mechanickým a elektromagnetickým obrazom sveta, oba majú spoločného menovateľa, ktorý ich súčasne odlišuje od kvantovo-relativistického charakteru súčasného fyzikálneho obrazu sveta. Týmto spoločným menovateľom je predpoklad jednoznačnej determinovanosti fyzikálnych procesov, ako aj analogická štruktúra fyzikálneho sveta. Ak sú v mechanickej koncepcii poslednými elementmi hmotné body, potom v elektromagnetickej koncepcii sú poslednými elementmi bodové náboje a elektromagnetické charakteristiky každého bodu éteru. Radikálne odlišnými charakteristikami, ako na to poukazuje autor, sa vyznačuje súčasný fyzikálny obraz sveta, ktorého východiskovými požiadavkami sú postuláty nezávislosti zákonov riadiacich prírodné javy od stavu a pohybu systému. Kvantovo-relativistický obraz sveta vysvetľuje autor úsilím zobraziť podstatu javov za pomoci invariantných veličín pre všetky prípustné systémy. Za najdôležitejšiu odlišnosť súčasného fyzikálneho obrazu sveta od predchádzajú-

cích pokladá I. S. Aleksejev to, že sa do neho včleňujú aj podmienky poznania sveta. Tento obraz sveta je súčasne aj obrazom metodologickej činnosti, v ktorej sa analyzujú predpoklady korektného výberu elementov obrazu objektov ako vedeckej činnosti.

Ďalšia kapitola, ktorej autorom je I. A. Akčurin, sa zaoberá problémom matematizácie ako princípu jednoty fyzikálnych teórií. Na historickom vývoji fyzikálneho poznania ilustruje autor zvyšovanie stupňa matematizácie, ktoré malo základy už v Newtonových a Galileových systémoch, ale ktoré nadobudlo maximálny stupeň v súčasnej fyzike. V nej sa stávajú matematické štruktúry podstatnými stavebnými elementmi základných fyzikálnych pojmov. Zvláštnu pozornosť venuje Akčurin rozboru einsteinovského programu dosiahnutia jednoty fyziky cestou jej geometrizácie a taktiež všeobecným problémom jednoty fyziky a súčasnej matematiky. V tejto súvislosti pozitívne hodnotí úsilie matematikov hľadať nové abstraktné štruktúry (najmä v rámci teórie kategórií a funktorov, ako aj teórie schém), ktorých funkciou bude sformovanie nových fyzikálnych pojmov, nevyhnutných na riešenie mnohých problémových situácií v súčasnej fyzike. Na základe skúseností z predchádzajúcej histórie fyziky vyslovuje autor predpoklad, že výrazný vývin môže fyzikálna veda zaznamenať len vo vytvorení konceptuálnej jednoty so širokým komplexom ostatných vied, pričom z hľadiska súčasnej situácie prichádzajú do úvahy najmä biologické vedy. Takéto zjednotenie sa môže realizovať prostredníctvom matematizácie, resp. prostredníctvom niektorých pojmov molekulárnej a teoretickej biológie, ktoré by boli explikované a spresňované pomocou abstraktných topologických štruktúr súčasnej matematiky.

Spolueditor zborníka N. F. Ovčinnikov je súčasne aj autorom kapitoly o princípe zachovania ako o ďalšom dôležitom metodologickom princípe fyziky. V úvodnej časti štúdie si všima prvé formy prejavu ideí zachovania (napr. zachovania živlov u iónských filozofov, či zachovania prvotného u eleátov, atómov u atomistov, atď.) až po historicky prvýkrát zreteľne sformulovaný princíp zachovania pohybu, ktorý vystupoval ako princíp inercie (Galilei—Newton). Autor si pri týchto rozboroch všima mnohostrannosť ciest, ktorými sa uberalo hľadanie zákonitostí pohybu, no pre ktoré spoločným východiskom bola idea zachovania pohybu. Za dôležité pokladá rozlíšenie zákonov zachovania (pre empiricky verifikované vzťahy) a princípov zachovania (ktoré sa tak uplatňujú pri procesoch včleňovania nájdeného zákona do vypracovaného teoretického systému). N. F. Ovčinnikov zdôrazňuje, že vývoj princípov zachovania, či už v rámci klasickej či súčasnej fyziky, viedol k odhaleniu nových invariálnych veličín a tieto princípy sa stávali (rovnako ako aj v súčasnosti) podstatnými komponentmi ďalších metodologických princípov fyziky, a to najmä princípov symetrie.

Princípy symetrie sú predmetom kapitoly, ktorej autorom je V. P. Vizgin. Základným pojmom, na základe ktorého vysvetľuje princípy symetrie, (ako celý súhrn princípov spätý súčasne s princípmi relativnosti a invariantnosti), sú skupiny transformácií niektorých charakteristických premenných teórií, ktoré ponechávajú invariantný ten či onen výraz dynamického zákona, ležiaceho v základe skúmanej teórie. V. P. Vizgin analyzuje niektoré najznámejšie formulácie princípu symetrie. Popri Einsteinovej formulácii, opierajúcej sa o požiadavku nezávislosti zákonov od systému koordinát, uvádza Wignerovu koncep-

ciu úplného opísania fyzikálnych systémov, spočívajúcu v možnosti jednoznačného opisu trajektórie všetkých častíc. Ako ďalšiu uvádza formuláciu A. Trautmana a J. Andersona, ktorá sa opiera o pojem stavu fyzikálneho systému a ktorá môže súčasne slúžiť na uskutočnenie rozčlenenia elementov teórie na absolútne a dynamické. V tejto súvislosti analyzuje V. P. Vizgin podrobnejšie vlastnosť symetrie ako princíp tvorenia a štruktúrnej organizácie fyzikálnych teórií. Ďalej sa zaoberá klasifikáciou princípov symetrie a na materiáloch z histórie fyziky ilustruje existenciu mnohých princípov symetrie, ktoré sa od seba líšia úrovňou všeobecnosti, presnosti, stupňom fyzikálnej zdôvodnenosti, mierou názornosti, atď. Obzvlášť sa v štúdiu zdôrazňuje aj metodologický význam princípov symetrie pri riešení problémových situácií v histórii fyziky, pričom dôležité sú nielen situácie vzniku nových objavených symetrií, ale najmä situácie narušenia symetrií.

A. F. Zotov sa zaoberá princípom korešpondencie a upozorňuje predovšetkým na to, že problémy mechanizmov revolúcií vo vede ešte nie sú vôbec zavŕšené, ale žiadajú si ďalšie rozpracovanie. Veľmi závažné je autorovo tvrdenie, že mechanizmus prechodu medzi teóriami sa nevyčerpáva princípom korešpondencie, pretože vzťah korešpondencie nie je elementárnym, ale je celým, zložitým komplexom vzťahov. Týmto tvrdením nechce autor ani v najmenšej miere podceňiť význam rozboru princípu korešpondencie, ako ho podal známy sovietsky filozof I. V. Kuznecov v knihe *Princíp korešpondencie*, upozorňuje však na jeho oveľa komplikovanejšiu povahu. Autor sleduje historický vznik a vývin princípu korešpondencie rovnako ako filozoficko-fyzikálnu a všeobecnovednú atmosféru, v ktorej N. Bohr formuloval prvýkrát tento prin-

cíp i podmienky jeho neskoršej aplikácie na iné vedy a na jeho zovšeobecnenie ako jedného z najdôležitejších metodologických princípov vôbec.

A. F. Zotov prináša hlbší pohľad na princíp korešpondencie už aj tým, že striktné odlišuje situáciu hraničného prechodu od princípu korešpondencie a čiastočne zjednodušujúc charakterizuje taký hraničný prechod, ktorý sa dotýka matematickej kostry teórie a taký vzťah korešpondencie, ktorý sa dotýka oblasti predmetnej interpretácie. Vymedzuje taktiež ich podstatne odlišnú mieru heuristikosti pri tvorení nových teórií. Pri rozboroch sa opiera o pojem dedičnosti teórie, predstavujúci sa ako komplexný gnozeologický fenomén, do ktorého začleňuje 3 elementy, a to: a) zmenu hľadísk na známe fakty, ktorú sprevádza kvalitatívne pretvorenie pojmov ležiacich v základe teórií, b) vzťah hraničného prechodu, c) vzťah korešpondencie, ktorý dovoľuje budovať novú teóriu pomocou starej teórie. Dôsledkom správneho chápania špecifickej úlohy každého z troch uvedených elementov vo vzťahu dedičnosti teórií je podľa Zotova dezinterpretácia procesov evolúcií vo vede.

Princípu komplementarity venuje pozornosť I. S. Aleksejev. Tento princíp, ktorý bol pôvodne jadrom ortodoxnej kopenhaagenskej interpretácie kvantovej mechaniky, sa stal vďaka svojej širšej aplikácii a zovšeobecneniu, podobne ako princíp korešpondencie, tiež jedným z fundamentálnych zákonov súčasnej vedy. V súvislosti s princípom komplementarity si autor všima najmä problém nového chápania fyzikálnej reality, ktoré vyplynulo z Bohrovej formulácie a ktoré prechádzalo vplyvom dialógov, polemík význačných vedeckých osobností (Bohr, Einstein, Heisenberg, Bohm, atď.) viacerými modifikáciami. Konfrontujúc najmä názory Bohra a Ein-

steina na problémy súvisiace s princípom komplementarity, ako aj s chápaním pojmu „fyzikálny jav“, sa Aleksejevovi podarilo úspešne odhaliť závislosti medzi fyzikálnymi interpretáciami a všeobecnými filozoficko-svetonázorovými východiskami osobnosti toho ktorého vedca. Autor poukazuje tiež na možnosť existencie viacerých odlišných, až protikladných interpretácií princípů komplementarity a na význam materialistického rozpracovania tohto princípu, ktoré mení radikálne jeho filozofické, ale aj metodologické hodnotenie.

Princípu pozorovateľnosti venovali pozornosť vo svojej štúdii I. S. Aleksejev a A. A. Pečenkin. Autori uvádzajú viaceré interpretácie tohto princípu tak, ako sa formovali v priebehu historického vývinu vedy, pričom konfrontujú najmä dve obdobia, a to obdobie klasickej fyziky a obdobie súčasnej relativisticko-quantovej fyziky. V rámci klasickej fyziky skúmajú odlišnosť pozícií k požiadavke pozorovateľnosti teoretických veličín, tak ako ony existovali u rôznych predstaviteľov vedy. Zástancovia radikálnej pozície, spätí s programom energetického obrazu sveta, sa usilovali o oslobodenie vedy od hypotetických zložiek a o koncentrované vyjadrenie faktov. Na druhej strane sa rozvíjala aj pozícia, ktorej zástancovia obhajovali právo hypotetických mechanizmov vo vede. Autori ďalej pozitívne hodnotia prínos princípu pozorovateľnosti pri vzniku teórie relativity, ako aj kvantovej mechaniky a zasvätené sledujú polemiku o požiadavke pozorovateľnosti, ktorá prebiehala medzi Einsteinom a Heisenbergom a neostávajú nič dlhší ani neopozitivistickým, ani operacionalistickým a popperovským koncepciám pozorovateľnosti, ktoré kriticky rozoberajú.

Napokon záverečná kapitola, ktorej autorom je B. M. Kedrov, sa zaoberá

princípom elementárnosti a pojmom elementárnosti vôbec, pričom oba sleduje tak z historického, ako aj z logického aspektu. V súvislosti s revolúciou vo fyzike 20. storočia poukazuje autor najmä na dve odlišné koncepcie pojmu elementárnosti, a to na analytickú, ktorá vychádzala z predstáv o absolútnej elementárnosti a bola vlastne predĺžením línie starogréckych prírodných a atomistických filozofov, a na syntetickú, ktorá „elementárne“ pokladala za počiatočný stupeň vývojového radu, nie však za absolútne nedeliteľný počiatok. Autor ukazuje na vývojovom procese fyziky, ako bol princíp elementárnosti v oboch formách (analytickej a syntetickej) schopný, resp. neschopný objasňovať významné objavy (rádioaktivita, Röntgenove lúče atď.). Kedrov poukazuje na to, že s predstavami o absolútnej elementárnosti, ktoré viedli nevyhnutne k metafyzickému chápaniu tak objektívnej skutočnosti, ako aj jej poznávacieho procesu, sa kriticky vysporadúvali nielen sami fyzici, chemici a ostatní predstavitelia špeciálnovedných disciplín, ale aj filozofi. Svoju myšlienku dokumentuje rozborom Leninovho diela *Materializmus a empiriokriticizmus*, ale aj iných Leninových prác, v ktorých sa vlastne prvýkrát z pozícií marxistickej filozofie formoval program na rozpracovanie metodologických problémov fyziky dvadsiateho storočia. Autor si vo svojej štúdii všimá aj niektoré aspekty vzťahu princípu elementárnosti v súvislosti s metódou postupov od abstraktného ku konkrétnemu, ako aj význam princípu elementárnosti pri budovaní súčasných vedeckých systémov.

Autori zborníka venovali pozornosť jednotlivým metodologickým princípom, ktoré pôsobia vo fyzike, usilovali sa ich však súčasne vysvetliť nie izolovane jeden od druhého, ale vo vzá-

jomnej návaznosti a v systémovom pôsobení pri procese rozvoja vedeckého poznania. Knihu, ktorá predpokladá čitateľa oboznámeného aspoň so základmi súčasnej fyziky, ako aj s prin-

cípmi materialistickej dialektiky, možno právom pokladať za prínos súčasnej marxistickej metodologickej literatúry.

Etela Farkašová

SOCIÁLNA PODSTATA A FUNKCIE MRAVNOSTI

Sociálna sušnosť i funkcie mravnosti. IMU, Moskva 1975.

Otázka sociálnej podstaty a funkčnosti mravnosti patrí v marxistickej morálnej teórii k východiskovým a najzávažnejším. Určiť špecifickosť a funkčnosť ktorejkoľvek z foriem spoločenského vedomia znamená nájsť jej miesto a úlohu v praktickom, sociálnom živote spoločnosti a súčasne tento fakt aj teoreticky vysvetliť a zdôvodniť. Tento problém vyvoláva v jednotlivých spoločenskovedných disciplínach, teda aj v etike mnohé názory, koncepcie a diskusie. Aj keď sa v marxistickej etike odpovede na podstatu a funkčnosť mravnosti do istej miery odlišujú, v podstate sa odpoveď na tieto otázky hľadá v sociálnej realite spoločnosti, v sociálnom svete človeka. Doteraz sa marxistická etika viac-menej uspokojovala so všeobecnými konštatovaniami v danej otázke, aj keď svoje odpovede stavala na zá-
sadaх a princípoch historického materializmu. Avšak praktické požiadavky našej súčasnosti, ale aj teoretické konfrontácie týchto otázok medzi jednotlivými spoločenskovednými disciplínami [etika—pedagogika, etika—psychológia, etika—sociológia] vyžadujú, aby sa v rámci vlastnej marxistickej etiky otázky podstaty a funkcie morálky hlbšie a precíznejšie analyzovali. Domnievame sa, že práve tento cieľ mali na zreteli sovietski autori zborníka *Sociálna podstata a funkcie mravnosti*. Najznámejší sovietski etici (A. I. Titarenko, S. F. Anisimov, G. I. Akulenko, I. N. Sido-

renko, V. A. Titov, A. A. Gusejnov a ďalší) v rozsahu krátkej, avšak obsahom bohatej knižke fundovane a vysoko odborne odpovedajú na položené otázky. Knižka je rozdelená do troch kapitol, ktoré logicky na seba nadväzujú. Prvé dve kapitoly sú venované marxistickej analýze problému podstaty a funkčnosti mravnosti a stávajú sa základom ku konfrontácii s chápaním tohto problému u Platóna, Aristotela, Gándhího a psychoanalytikov, ktorá je predmetom pozornosti autorov v tretej kapitole knihy. I keď táto tretia kapitola prináša nové, netradičné pohľady predovšetkým na etiku Gándhího a psychoanalytikov, domnievame sa, že ťažisko a hodnota zborníka je skoncentrovaná do prvých kapitol, ktoré okrem iného podrobne neanalyzujú závažnú etickú problematiku morálneho konania a morálneho činu, v ktorých sociálna podstata mravnosti vystupuje najvýraznejšie na povrch z celej praktickej činnosti človeka.

V úvodnej Titarenkovej štúdii *Morálka ako zvláštny spôsob osvojovania si sveta* je čitateľ upozornený na závažný fakt, že podstatu mravnosti, ktorá je daná jej špecifickosťou a ktorá odlišuje mravnosť od iných foriem spoločenského vedomia, treba hľadať vo vzťahu ľudského osvojovania si sveta, pričom morálka prezentuje zvláštny spôsob tohto osvojovania. Kým pri vedeckom spôsobe osvojovania si sveta získava človek